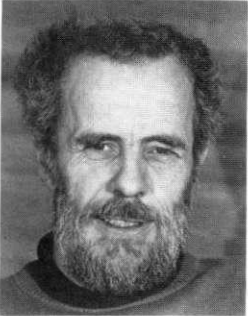

Noen synspunkt på restaurering og bygningsvern

av

Hans Jacob Hansteen

Hans Jacob Hansteen,
Inst. for Arkitekturhistorie,
NTH, Trondheim.

Bygningsvernet er nøye knyttet til samfunnets bestrebelse for miljøvern. De ideologiske premisser som knytter seg til miljøvernet og premisser fra andre sektorer av samfunnsbyggingen, er derfor avgjørende for holdningene til bygningsvern. De siste årtier har medført utvidelse av vernearbeid fra sterk konsentrasjon om sjeldenhetene og de helhetlig bevarte enkeltobjekter til å omfatte store byggete miljø og fragmenter av eldre bygninger og miljø. Dette fører til en nødvendig diskusjon av restaureringsbegrepet og -estetikken i forhold til sammensatte målsettinger. Begreper som ressursverdi, historisk prosess og historisk leselighet er – ut fra de spesifikke forutsetningene i arbeidet med vern om historisk verdifulle objekt – sentrale i denne diskusjon.

I NSTITUTT FOR ARKITEKTURHISTORIE ved UNITH har knapt en entydig felles holdning til restaurering og bygningsvern. Men vi har kanskje noen sterke fellestrekk i historieoppfatning. I denne sammenheng er *det* viktig: Historieoppfatningen er en grunnleggende forutsetning for hvordan man forholder seg til restaurerings- og verneoppgavene. Dersom jeg skal konkretisere vår historieoppfatning kort, må det være at vi legger stor vekt på de samfunnsmessige forhold – både fortidige og nåtidige – som forklaringsfaktorer for bygninger og bebyggelser. De er – blant annet – store og sterke uttrykk for hva et samfunn ønsker med og for seg selv. Samfunnsmessige endringer blir i dette perspektiv meget interessante.

Med andre ord: Bygninger er på den ene side uttrykk for samfunnsbygging. Men de er også redskap for, hjelpemiddel til å skape et samfunn. I dette perspektiv forsøker vi å se vårt eget arbeid med gamle hus: De er ressurser for vår medvirk-

ning til byggingen av vårt samfunn. Derfor beskriver vi bygningsvern som en ressursorientert virksomhet, hvor valg av inngrep og ikke-inngrep må gjøres i forhold til en analyse av bygningens ressursverdi.

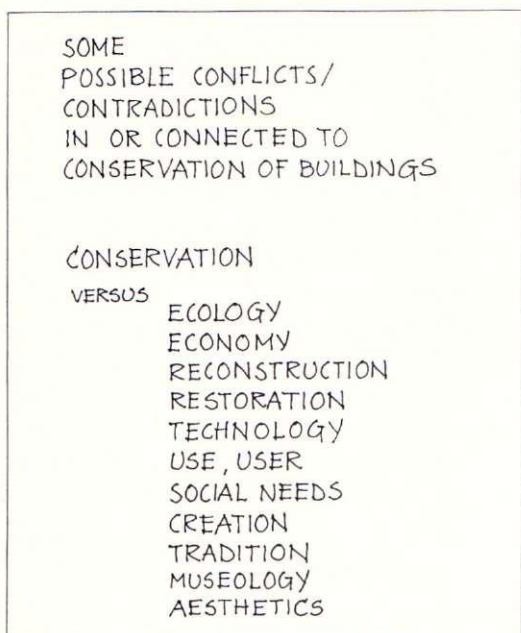
En av de mange verdier som knytter seg til bygningen(e) er dens verdi som kilde til historieforståelse og -fortelling. En annen verdi er den estetiske. En tredje er nytteverdien.

I figur nr 1 er det skjematisk gjort rede for samfunnsmessige sammenhenger bygningsvernet står i. Det er klare sammenhenger mellom bygningsvernet og samfunnets bestrebelse i retning av miljøvern. En lang rekke av de parameter som er bestemmende for hvilke handlinger som blir utført innenfor bygningsvernet, springer ut av miljøvernet. Men også andre samfunnsmessige virksomhetsområder preger vernearbeidet, som f. eks. de sosiale kriteriene som gjør seg gjeldende ved rehabilitering av eldre boligområder.

Når vi skal diskutere holdninger til, praktisere eller forske i verne- og restaureringsarbeid er det viktig å finne begrepenes plass i denne strukturen. Det tradisjonelle antikvariske vernearbeid knyttet seg meget sterkt til de rent historiske og estetiske parametre, med hovedvekt på helhetlig bevarte objekter. Man "slo – og fortsetter å slå – hverandre i hodet" med argumenter knyttet til de historiske aspekter, ofte vikarierende for høyst subjektive estetiske preferanser.

Den analysen som skjemaet representerer viser tilsynelatende en enkel situasjon, hvor en rekke krefter arbeider parallellt i samme retning. Så enkelt er det ikke. Undersøker vi feltet nærmere, finner vi fort at en rekke delmålsettinger som knytter seg til vernearbeidet, kan være i innbyrdes konflikt.

Figur nr 2 viser en liste over mulige konflikter innenfor feltet. Til listen vil jeg føye det behov hver enkelt generasjon har for å legitimere seg gjennom sitt bidrag til utformingen av denne vår verden. En av de mest utbredte motsetninger finner vi mellom bevaring av form og bevaring av en tradisjon som innebærer endring. En annen vanlig motsetning finner vi mellom bevaring og sosiale behov.

Figur 2.

Det er viktig å kunne gjøre analyser som setter oss i stand til å manøvrere i dette feltet. Figur nr 3 viser en analysemodell for ansvarsfordeling mellom forskjellige aktører i vernearbeidet.

Det er også viktig å ha klart for seg hva en verneplan er, eller må være, dersom stedets eller bygningens ressurser skal kunne vernes gjennom fruktbare kompromisser. Den skjematisk modell for en fullstendig verneplan, framstilt i figur nr 4, viser at dokumentasjon står meget sentralt som grunnlag for de handlinger man setter i gang. Både den store innledende dokumentasjon og den senere oppfølgende dokumentasjon i den kontinuerlige prosess som vernearbeidet må være. –Utvikling av analysemodeller, dokumentasjonsmetoder og -verktøy er derfor viktige FOU-områder.

Som arkitekter, bygningshistorikere og -arkeologer er det et av våre hovedansvar å kunne kartlegge forutsetningene i bygget form. Det kan være rent tekniske forutsetninger som setter grenser for fysiske inngrep eller det kan være de historiske forutsetninger.

For å kunne si noe fornuftig om objektets premisser har en tolkningsmodell introdusert av Ove Hidemark vist seg meget fruktbar.

Bygninger representerer:

- Behov
- Vilje
- Mulighet

Samlet utgjør disse faktor den byggende handling og etablerer bygningenes identitet. Men en bygning – ennå mindre en hel bebyggelse – representerer ikke bare én byggende handling hvor enhet i rom og tid er et karaktertrekk. Bygninger skifter eiere og funksjon, de underlegges mange byggende handlinger og – dertil – de brukende handlinger. For å oppnå en forståelsesmodell som også fanger opp bygningen i hele dens levetid justerer jeg modellen slik:

Bygninger representerer:

- Mange behov
- Mange viljer
- Mange muligheter

som uvegerlig tilfører bygningene flertydig identitet.

De stadig påfølgende byggende og brukende handlinger utgjør det jeg kaller den historiske prosess som gir seg fysisk uttrykk i stadig nye lag i bygningen og bebyggelsen, til stratifisering av bygget form. Prosessen karakteriseres også av at endring ikke kan unngås: Enten er det mennesker som endrer formen eller så er det naturkreftene.

Fysiske uttrykk for prosessen kan være: Fargelag på fargelag, bygningselement på bygningselement, tilbygg og påbygg eller den vertikale stratifisering bygningene mellom.

Full avdekking av hele bygningshistorien fører til at bygget form må skrelles som en løk, lag for lag. Objektet forsvinner og setter i beste fall et avtrykk på omgivelsene.

Dersom objektet skal vernes, må vi derfor akseptere at det bare kan skje på et grunnlag av fragmentarisk kunnskap, og at den historiske objektet formidler også er fragmentarisk. Dersom analysen viser at historien i objektet er viktig, er det også tilsvarende viktig at historien får komme til uttrykk ved sine egne, autentiske elementer.

Det er også viktig ikke å underslå at det er skjedd noe med objektet gjennom vår bruk av det.

Den kritiske valg situasjon for behandlingen av verdifull historisk bygget form karakteriseres av spørsmålet: *Når skal vi gjøre noe med objektet?* Valg av tidspunkt griper direkte inn i den historiske prosessen.

Dersom hensikten er å opprettholde mest mulig av det historiske innhold i objektet, må svaret bli: *Når det er strengt teknisk eller bruksmessig nødvendig.*

Dersom vi ensidig legger estetiske kriterier til grunn for valg av *når eller om* noe skal gjøres, står vi i ferd med å behandle historien på estetisk grunnlag. Som kjent er historien langt fra bare vakker...

Det neste kritiske spørsmålet er: *Hva skal vi gjøre med en historisk verdifull bygget form?*

Fremdeles under forutsetning av at historien i objektet er viktig, kan svaret bli følgende liste over tiltak i prioritert rekkefølge:

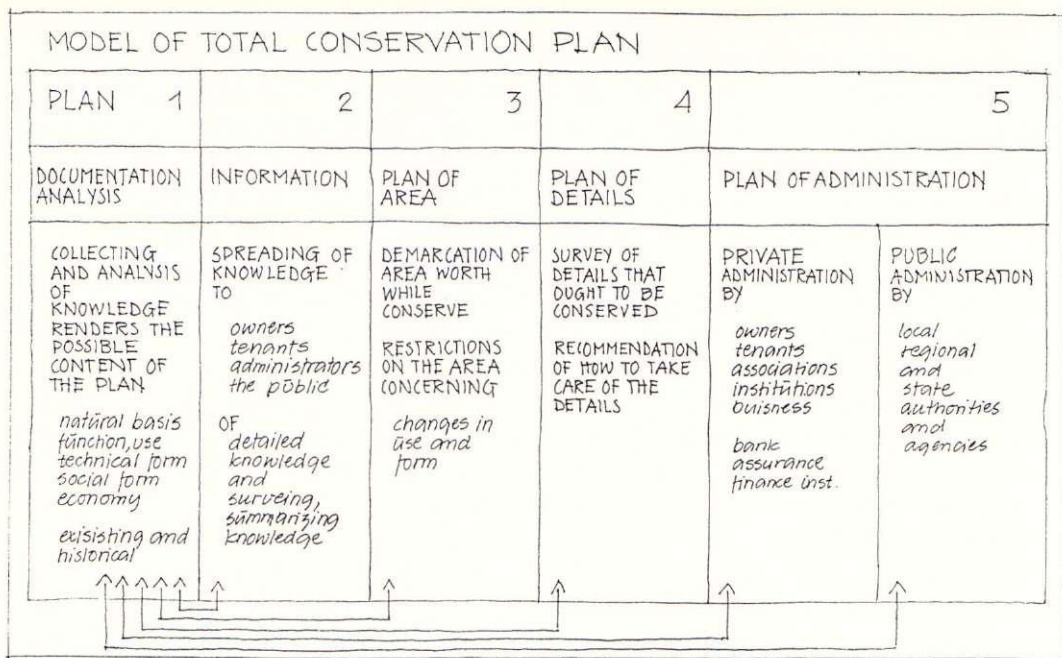
1. Vedlikehold av det som eksisterer, forebygge forfall;

MODEL OF ANALYSIS (exemplified by Sagndalstrand)

TYPE OF RESOURCE / VALUE	CONNECTED TO PHYSICAL ENVIRONMENT BY			HAS PROPORTIONAL IMPORTANCE ON DIFFERENT SOCIAL LEVELS			
	houses	other constructions	landscape	neighbourhood	local	regional	national
economical value	✓	✓	✓	☼	☼	✱	✱
possibilities of activity	✓	✓	✓	☼	☼	✱	
distinctive character of place	✓	✓	✓	☼	☼	✱	✱
historical value	✓	✓	✓	☼	☼	☼	☼

◀ SYMBOLS OF PROPORTIONAL IMPORTANCE MAY BE USED ▶

Figur 3.

Figur 4.

2. Reparasjon av det som eksisterer, opprette mulighet for vedlikehold;
3. Supplering av det som eksisterer gjennom nyskaping;
4. Reetablering av eldre eller opprinnelig tilstand.

Alle typer tiltak må ha grunnlag i omfattende kunnskap om tekniske, sosiale, psykologiske, funksjonelle og historiske kvaliteter.

Rekonstruksjon på analogt grunnlag er også en alminnelig behandlingsmåte, enten som rekonstruksjon på analogt grunnlag funnet innenfor objektet eller som rekonstruksjon på analogt grunnlag funnet utenfor objektet.

Begge typer analoge løsninger er meget risikable dersom den historiske ekthet er viktig.

Historien er nemlig aldri nøyaktig den samme fra sted til sted. Kombinasjonen av behov, vilje og mulighet endrer seg kontinuerlig og fra person til person, fra samfunn til samfunn.

Analogien er nyskaping, ikke bevaring, slik den såkalte restaureringen av Viborg domkirke med all tydelighet viser.

Dersom jeg skal våge å formulere en generell målsetting for arbeidet med de historiske bygninger så blir den noenlunde slik:

Målet er å etablere situasjoner som får oss til spørre: *Hva har skjedd her?* og dernest: *Hvorfor skjedde det?*

Det er de grunnleggende spørsmål som gir utgangspunkt for å oppnå en historieforståelse.

Denna artikkel har granskats vetenskapligt av minst två av de lektörer som anges på sidan 152.

Hans Jacob Hansteen, sivilarkitekt MNAL, professor, Institutt for Arkitekturhistorie, NTH, Trondheim.